

Posudek oponenta na rigorózní práci

Anton Spišák: „Kriminologické aspekty drogové kriminality“ (2020)

V české kriminologii i právní nauce patří téma drogových deliktů mezi trvale aktuální, a to zejména vzhledem k pokusům dekriminlizovat držení drog pro vlastní potřebu, k němuž docházelo v několika vlnách (poprvé již v roce 1990, dále pak v roce 2009). Do právní situace výrazně zasáhly nálezy Ústavního soudu i stanoviska trestního kolegia Nejvyššího soudu. U nás a zejména v zahraničí existuje rozsáhlý odborný diskurz, který je nutné utřídit a zkoumat. Úkol sepsat syntetickou monografii či obsáhlejší studii na toto téma však u většiny kandidátů naráží na relativně vysoké odborné nároky. Předpokladem je schopnost orientovat se v početných a nepřehledně formulovaných skutkových podstatách, seznámit se s komplikovaným legislativním vývojem a osvojit si rozsáhlé poznatky mimoprávní povahy. Badatel potřebuje solidní výchozí znalosti trestního práva hmotného a kriminologické metodologie i širší teorie. Na druhé straně je tato problematika velmi atraktivní a poněkud svádí k pozitivistickému vršení poznatků, jež jsou poměrně snadno dostupné. Předložená práce Antona Spišáka se však od průměrných pojednání o drogové kriminalitě v pozitivním směru odlišuje. Jde o práci přemýšlivého autora, který dokáže odlišit podružnosti a poznatky, které jsou pro pochopení látky a podporu trestně politických úvah skutečně důležité.

Předložená práce má logickou strukturu, která postupuje od vymezení základních pojmů a historických úvodů k jednotlivým skupinám drog, kde se autor drží obvyklého rozdělení na tzv. depresiva (alkohol a opioidy), stimulancia (zejm. metamfetamin), halucinogeny (psychedelika) a konopné látky. Přestože jde o práci převážně kriminologického rázu, obsahuje také cenné analýzy juristické. Autor v každé kapitole věnované jednotlivým skupinám drog podrobně představí platnou právní regulaci, která se na tyto drogy u nás vztahuje. Tu posléze porovnává s poměry ve vybraných cizích jurisdikcích. Současně autor sleduje svou základní linii argumentace, jejímž základem jsou jeho trestněpolitické a také ústavněprávní názory. Pro jejich podporu však využívá bohatství aktuálních poznatků, včetně výsledků řady kriminologických studií a výzkumů.

Autor podrobuje kritice prohibiční přístup k nakládání s drogami. Jeho výklad však není jednostranný. Autor klade důraz na diferenciaci mezi jednotlivými typy návykových látek. Východiskem autora je pojetí trestního práva jako *ultima ratio* a přesvědčení o škodlivosti stigmatizace drogově závislých.

Autor přibližuje, proč jsou látky měnící vědomí vyhledávány a v čem spočívá jejich škodlivost. Vedle zdravotních a sociálních problémů doktorand zkoumá především tzv. kriminogenní faktory. Hledá sociální, psychologické, kulturně antropologické i morální důvody vzniku závislostí. Vysvětluje řadu odborných pojmů a otázek, včetně opomíjených a málo diskutovaných.

Přístup autora k jednotlivým typům návykových látek je diferencovaný. Pokud jde o opioidy, autor zaujímá spíše liberální stanovisko a pléduje za usnadnění přístupu k těmto látkám pro závislé osoby v rámci tzv. terciární prevence. Poukazuje zde na dobré zkušenosti se supervizovaným užíváním heroínu („HAT“- heroin- assisted treatment) v zemích jako je Švýcarsko, Velká Británie, Dánsko atd.). Pro osoby s těžkou heroinovou závislostí nemusí být účinná substituční léčba metadonem (methadone maintenance treatment, MMT, běžná v ČR). Autor zdůrazňuje, že u heroinových programů se snižuje riziko úmrtí pacientů v důsledku předávkování a otravy toxickými látkami, které bývají přimíšeny k nelegálně získávaným

drogám (fentanyl); výrazně se snižují i zdravotní dopady spojené s neodborným nitrožilním užíváním drogy. Autor vyslovuje hypotézu, že tímto způsobem lze eliminovat i opatrovací kriminalitu páchanou osobami závislými na heroinu. Opírá se o data shromážděná výzkumy ve Švýcarsku a Británii, kde HAT vedl k výraznému poklesu zapojení pacientů do drogové kriminality a snížil nutnost získávat příjem z nelegálních zdrojů na nákup drog. Širší implementaci programů HAT podle autora brání spíše ideologické než praktické důvody. Má za to, že současné znění zákona o návykových látkách u nás podobný postup neumožňuje a proto navrhuje odpovídající změnu právní úpravy.

Méně shovívavý přístup autor prosazuje k metamfetaminu. Poukazuje především na osobnostní úpadek uživatelů pervitinu směrem k anetičnosti, agresivitě a zhrubnutí (citovému oploštění), kdy drogově závislý je schopen kriminálních činů bez zábran a výčitek svědomí. Po legislativní stránce autor zdůrazňuje úpravu zacházení s tzv. prekursorů, z nichž lze metamfetamin vyrábět (efedrin a pseudoefedrin). Podrobně vykládá zejména příslušná ustanovení zákona o léčivech. Českou úpravu zneužívání prekursorů kandidát považuje za progresivní (včetně množstevního výdeje léčivých přípravků cestou elektronické databáze). Všimá si toho, že Česká republika byla až donedávna jednou z hlavních zdrojových zemí, ale po zpřísnění podmínek výdeje některých léčivých přípravků došlo k přesunu poptávky do zahraničí (Polsko). Autor upozorňuje na to, že se v ČR nerozvinuly metody substituční léčby závislosti na pervitinu (na rozdíl od opioidů), přestože existují (substituce dextroamfetaminem v Británii). Za cíl považuje opět snížení distribuce a injekčního užívání pervitinu „na ulici“.

Pokud jde o konopné látky, autor podrobně popisuje rizika jejich nekontrolovaného užívání. Poukazuje však na menší negativní důsledky (i v sociální rovině) ve srovnání s tvrdými drogami. Využívá poznatky z několika zemí, v nichž došlo k částečné nebo k úplné legalizaci marihuany, včetně jednotlivých amerických států. Autor téma zkoumá i po stránce hospodářské, kdy při legalizaci konopných drog jedná státu odpadají náklady na vymáhání prohibitivních právních norem a současně stát získává nový příjem z daní, ba dokonce vznikají i pracovní příležitosti v novém zemědělsko- průmyslovém odvětví. Zajímavým způsobem se autor zamýšlí nad nárůstem spotřeby konopných drog v zemích, v nichž došlo k jejich legalizaci.

Autor je přesvědčen, že primární je spíše sama poptávka po těchto drogách a vyšší společenská tolerance k nim, zatímco jejich legalizace v daných zemích spíše reagovala na tyto sociokulturní proměny.

Za velmi cenou považuji část práce, v níž autor přibližuje obecné ústavněprávní aspekty při normotvorbě týkající se nakládání s drogami (zejména pro oblast trestního práva). Východiskem autora tu je rozlišování mezi tzv. primární a sekundární drogovou kriminalitou. Při úvahách o kriminalizaci určitého nakládání s drogou má zákonodárce nejprve aplikovat *test proportionality*, v jehož rámci se zamýšlená právní úprava poměřuje mj. kritérii vhodnosti a potřebnosti. První kritérium dává odpověď na otázku, zda navrhovaná právní úprava (zasahující do určitého základního práva nebo svobody) vůbec umožňuje dosáhnout sledovaný cíl (spočívající v ochraně jiného základního práva a svobody). Konkrétně jde o kolizi zájmu na ochraně společnosti před negativními vlivy drog a svobodou jednotlivců volně nakládat s drogami. Podle autora bude nežádoucí taková úprava, která zavádí prakticky nulovou toleranci k jakémukoliv nakládání s regulovanou drogou. Autor zde poukazuje na neúspěchy represivní trestní politiky, která dle jeho názoru zamezuje škodlivým následkům drogové závislosti hůře, nežli liberálnější úprava. Pokud jde o kritérium přiměřenosti (v užším smyslu), autor své argumenty opírá také o recentní judikaturu Ústavního soudu (mj. cituje známý nálezn ve věci sp. zn. IV. ÚS 950/19).

Aby podpořil své hypotézy, zařadil autor do své monografie také obsáhlý exkurz o poměrech v Portugalsku, kde došlo v roce 2001 k dekriminalizaci nákupu, držení a užívání *veškerých* drog pro vlastní potřebu. Tato jednání jsou nadále postihována pouze prostředky správního práva (byly zřízeny specializované orgány – komise, které drogové delikty projednávají). Zkušenost z Portugalska je zajímavá mimo jiné tím, že jde o zemi, která prošla obdobím liberalizace společnosti po pádu diktatury a vyrovnávala se také s negativními jevy spojenými se zvýšeným pohybem osob (masovou turistikou). Hlavní pozitiva portugalské úpravy autor spatřuje ve snížení počtu osob, které zemřely následkem předávkování drogami. Správně si však klade otázku, do jaké míry jsou tyto pozitivní trendy důsledkem i jiných faktorů, vedle dekriminalizace. Předložená práce velmi zdařile shrnuje přístup k drogové problematice, který bývá v zahraničí označován jako „harm reduction“.

Po formální stránce má monografie všechny *náležitosti rigorózní práce*. To se týká nejen jejího rozsahu, ale také okruhu a úrovně použitých pramenů, vyspělosti metod a odborného stylu. Pro účely rigorózního řízení je především třeba zdůraznit, že se tato práce vymyká běžným standardům pro práce diplomové – nejde tu pouhý nárůst počtu stran popisného textu. Autor dobře ovládá metody odborné analýzy, syntézy a explanace, a to na úrovni běžné v sociálních vědách. Podobně je třeba vyzdvihnout interpretační dovednosti doktoranda. Uspěl v náročné kontextualizaci problému, zejména tím, že dokázal zpřehlednit a ve svém výkladu navzájem propojit obsah mnoha právních předpisů, které se zkoumané látky dotýkají. Po stránce obsahové je třeba zdůraznit velmi dobrou orientaci autora v mimoprávních oborech (včetně speciálních medicínských odvětví, k nimž patří adiktologie). Velký respekt vzbuzuje okruh pramenů, které doktorand nastudoval a mezi kterými dominují anglicky psané studie a monografie. Autor dokáže zacházet s výsledky empirických výzkumů a dovede zohlednit např. lokální či dobové souvislosti.

Práce je sepsána čtivým, ale korektním stylem, který je s to udržet pozornost čtenáře, navzdory složitosti některých výkladů. Bohatý poznámkový aparát vyhovuje uznávaným normám.

Celkem vzato, vyniká tato práce hlavně v oblasti analýzy. Autor je objektivní, pátrá po souvislostech, je s to rozlišit mezi domněnkou a zjištěním. Připouští, že jednotlivá fakta lze vyložit různými způsoby. Práce je dosti zdařilým pokusem, jak překlenout mezery mezi empirií a teorií, a to zejména komparací a cestou logického uvažování. Autor nachází zobecnění, která působí výstižně a přiléhavě. Rozsáhlé znalosti o cizích jurisdikcích a značná sečtělост v zahraniční literatuře autorovi umožnily rozpoznat slabiny české právní úpravy a trestní politiky. Poněkud nedotažená je syntetická stránka práce, které by prospěl obsáhlejší závěr, shrnující vlastní doktorandovy poznatky a argumenty a také ilustrace textu grafy, schémata či statistickými tabulkami atp.

Pro ústní obhajobu a rozpravu navrhuji, aby autor zodpověděl *některé z následujících otázek (náměty k rozpravě)*:

Jaká je u nás situace v porovnání s jinými státy, pokud jde o výskyt žloutenky a HIV u drogově závislých?

Proč v ČR zřejmě nedochází k takovému rozšíření závislosti na léčivech (Xanax- neurol, analgetika, opioidy) jako v USA?

Jak autor konkrétněji navrhuje v praxi odlišit konzumenty od dealerů drog (kritéria)?

U drogových deliktů bývá zvlášť přitěžující okolností, že se pachatel této trestné činnosti dopustil ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech. Musí být drogový delikt trestný v každém z těchto států?

Připadá u nás v úvahu uložení zabezpečovací detence pro alkoholiky a toxikomany?

Kolik lze mít v Portugalsku u sebe legálně gramů sušiny marihuany? (srovnání s ČR)

Jaký je názor autora na kokainové drogy? (pervitin je vlastně syntetická náhražka za kokain)

Obstojí tradiční definice protidrogové politiky jako snižování nabídky a poptávky? Do jaké míry má protidrogová politika zohledňovat i pozitiva užívání návykových látek (potlačení bolesti, zlepšení smyslového vnímání, podpora umělecké kreativity atd.)?

Jaký je rozdíl mezi *dekriminalizací*, *depenalizací* a *legalizací* drogy?

Jaký je rozdíl mezi detoxikací a tzv. detoxifikací v rámci léčby závislosti?

Závěrečný návrh:

S ohledem na výše uvedené **navrhují, aby práce Mgr. Antona Spišáka byla uznána jako práce rigorózní a navrhuji její ústní obhajobu.**

Pro případ úspěšné ústní obhajoby a složení rigorózní zkoušky navrhuji, aby byl Mgr. Anton Spišák promován doktorem práv (JUDr.).

V Praze dne 5. května 2021

JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.